

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА БІОЛОГІЇ

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: Еколого-фауністична характеристика орнітонаселення НПП
«Кармелюкове Поділля»

Студентки 2 курсу групи МБЗ

Освітньої програми: Біологія. Фізіологія і біохімія
рослин

Спеціальності: 091 Біологія

Галузі знань: 09 Біологія

Ступеня вищої освіти: магістр

Ярошинської Вероніки Олексіївни

Науковий керівник Матвійчук О.А., доцент кафедри
біології, кандидат біологічних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019 рік

АНОТАЦІЯ

Досліджений видовий склад орнітонаселення, кількісні параметри орнітофауни найбільш типових біотопів національного природного парку «Кармелюкове Поділля» в різні сезони року. Більша частина фактичного матеріалу зібрана в ході польових досліджень у 2018-2019 роках а також отримана від наукового керівника. Опрацьовано багато матеріалів наукових публікацій, фахової літератури. За їх допомогою встановлено, що на території національного парку на в прилеглих біотопах впродовж різних сезонів року зустрічається 117 видів птахів, які у таксономічному аспекті формують 15 рядів, 36 родин і 85 родів. Для усіх цих виявлених видів був встановлений статус перебування на території парку, приналежність до еколого-фауністичних груп (за трофікою, способом гніздування тощо). Для 5 природоохоронних науково-дослідницьких відділень встановлені параметри видового багатства птахів, визначені доміанти за чисельністю населення впродовж гніздового періоду.

Визначені птахи, включені до додатків міжнародних охоронних конвенцій, Червоної книги України, або ж регіонально рідкісні.

Окреслені основні проблеми національного парку.

Результати, висвітлені в дипломній роботі, можуть бути використані при викладанні шкільного курсу біології, для подальшого моніторингу авіфауни національного природного парку «Кармелюкове Поділля». За одержаними даними можна встановити види, які потребують захисту на його території.

99 с., бібліографія – 122 джерела, таблиць – 9, рисунків – 24.

Ключові слова: орнітофауна – орнітонаселення – національний природний парк – Кармелюкове Поділля – видова структура – щільність населення – екологія птахів – охорона птахів.

SUMMARY

The species composition of the birds population, the quantitative parameters of the ornithofauna of the most typical biotopes of the Karmelyuk Podillya National Park in different seasons of the year are investigated. Most of the actual material was collected during field studies in 2018-2019 and also received from the scientific supervisor. Many materials of scientific publications, professional literature have been worked out. With their help it is established that 117 species of birds are found on the territory of the national park on the adjacent biotopes during different seasons of the year, which in the taxonomic aspect form 15 rows, 36 families and 85 genera. For all these identified species, the status of staying in the park was established, belonging to ecological faunal groups (by trophy, breeding method, etc.). For 5 nature research units, parameters of the species richness of birds are determined, the dominant factors are determined according to population size during the breeding period.

Defined birds included in the annexes of international protection conventions, the Red Book of Ukraine, or regionally rare.

The main problems of the national park are outlined.

The results, highlighted in the thesis, can be used in teaching the school biology course, for further monitoring of the avifauna of the Karmelyuk Podillya National Nature Park. According to the data obtained, it is possible to identify species that need protection in its territory.

99 s., bibliography - 122 sources, tables - 9, drawings - 24.

Key words: ornithofauna – ornithopopulation – national park – Carmeluk Podillya – species structure – population density – birds ecology – bird protection.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Огляд літератури	7
РОЗДІЛ 2. Загально-географічна характеристика дослідженої території	13
2.1. Фізико-географічні характеристики регіону	13
2.2. Ландшафтно-географічна характеристика території парку	15
2.3. Рослинний світ національного парку	17
2.4. Фауна національного парку	22
РОЗДІЛ 3. Матеріали і методи досліджень	27
РОЗДІЛ 4. Таксономічна структура орнітокомпоненту екосистем національного парку	35
РОЗДІЛ 5. Еколого-фауністичні групи птахів національного природного парку «Кармелюкове Поділля»	45
РОЗДІЛ 6. Структура фауни гніздових птахів відділень парку	52
6.1. Авіфауна Бритавського відділення	52
6.2. Авіфауна Дохнянського відділення	57
6.3. Авіфауна Лузьського відділення	61
6.4. Авіфауна Любомирського відділення	63
6.5. Авіфауна Червоно-Греблянського відділення	67
РОЗДІЛ 7. Проблеми авіфауни національного парку та шляхи їх вирішення	71
7.1. Основні напрямки охорони авіфауни національного парку	71
7.1.1. Охорона птахів через збереження ландшафтного різноманіття	76
7.1.2. Значення науково-дослідної та екологічно-освітньої діяльності в парку для птахів	77
7.2. Нагальні екологічні проблеми НПП	78
7.2.1. Проблеми пов'язані з господарською діяльністю людини	78
7.2.2. Проблеми використання біологічних ресурсів	79
7.2.3. Роль інвазійних рослин і тварин в екосистемі парку	80
7.2.4. Вплив геологічних процесів на екосистеми парку	82
7.2.5. Роль кліматичних і погодних чинників в екосистемі парку	82
7.2.6. Дія транскордонних впливів на екосистеми парку	84
ВИСНОВКИ	86
ЛІТЕРАТУРА	88

ЛІТЕРАТУРА

1. Абеленцев В.І. Куницеві / В.І. Абеленцев // Фауна України. Ссавці. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 1. – Вип. 3. – 280 с.
2. Абеленцев В.І. Ряд рукокрилі або кажани – Chiroptera / В.І. Абеленцев, Б.М. Попов // Фауна України. Ссавці. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – Т. 1. – Вип. 1. – С. 22-446.
3. Абеленцев В.І. Сельское хозяйство и дичь / В.І. Абеленцев, Л.С. Шевченко, К.В. Архипчук // Охота и охот. хоз-во. – 1972. – № 9. – С. 12-13. – № 10. – С. 29-21. – № 11. – 18-19.
4. Абеленцев В.І. Научные основы восстановления запасов зайца-русака на Украине и их эксплуатация / В.І. Абеленцев, Л.С. Шевченко // Вестн. зоол. – 1975. – № 5. – 17-21.
5. Аверин Ю.В. Птицы Молдавии. Том I / Ю.В. Аверин, И.М. Ганя. – Кишинев: Ред.-издательский отдел АН Молдавской ССР, 1970. – 240с.
6. Аверин Ю.В. Животный мир Молдавии. Птицы / Ю.В. Аверин, И.М. Ганя, Н.И. Зубков, А.И. Мунтяну, Г.А. Успенский. – Кишинев: «Штиинца», 1981. – 336с.
7. Башта А-Т.В. Антропогенна трансформація орнітокомплексів Сколівських Бескидів: дис. ... кандидата біол. наук: 03.00.16 / Башта Андрій-Тарас Вікторович. – Л., 2000. – 241с.
8. Безродный С.В. Распространение сонь (Rodentia, Gliridae) на Украине / С.В. Безродный // Вестник зоологии. – 1991. – № 3. – С. 45–50.
9. Бибби К. Методы полевых экспедиционных исследований. Исследования и учеты птиц / Бибби К., Джонс М., Марсден С.; пер. с англ. Е. Лебедева – М.: Союз охраны птиц России, 2000. – 186с.
10. Бурчак-Абрамович М. До орнітофауни північного Поділля (попереднє повідомлення) / М. Бурчак-Абрамович // Збірн. праць зоологічного музею. – 1935. – №14. – С.137-141.

11. Волох А.М. Сучасне поширення видри (*Lutra lutra* L., 1758) в Україні та її чисельність / А.М. Волох // Вісник Запорізького держ. ун-ту / Фіз.-мат. та біол. науки. – 2003. – № 1. – С. 133-139.
12. Волох А.М. Охотничьи звери Степной Украины / А.М. Волох. – Херсон: ФЛП Гринь Д.С., 2014. – Кн. 1: 412 с.
13. Волох А.М. Охотничьи звери Степной Украины / А.М. Волох. – Херсон: ФЛП Гринь Д.С., 2016. – Кн. 2: 573с.
14. Волох А.М. Особенности динамики численности зайца-русака на территории УССР / А.М. Волох, В.А. Архипчук, В.И. Гулай, Н.Н. Евтушевский, Л.С. Шевченко // Изучен. териофауны Украины, её рац. исполъз. и охрана: Сбор. науч. трудов. – Киев: Наук. думка. – 1988. – С. 19-34.
15. Ганя И.М. Эколого-фаунистическая характеристика дневных хищных птиц Молдавии / И.М. Ганя // Вопросы экологии и практического значения птиц и млекопитающих Молдавии. – Кишинев, 1965. – С. 34-54.
16. Ганя И. М. Птицы скалистых берегов Днестра в пределах Молдавии / И.М. Ганя // Вопросы экологии и практического значения птиц и млекопитающих Молдавии. – 1969. – Вып. 3. – С.3-17.
17. Герхнер В.Ю. Матеріяли до вивчення птахів Поділля / В.Ю. Герхнер // Труды Фіз.-Мат. Ц. і д.д. – Т.VI. – Вып. 3. – Київ, 1928. – С. 131-192.
18. Годлевська О.В. Зимові скупчення кажанів (Chiroptera) у печерах Центрального Поділля (Україна) / О.В. Годлевська, Я.В. Петрушенко, В.М. Тищенко, І.В. Загороднюк // Вестн. зоол. – 2005. – Том 39, № 2. – С. 37-45.
19. Годлевська О.В. Сучасний стан рукокрилих фауни України в умовах антропогенної трансформації середовища: Автореф. дис...канд. біол. наук: 03.00.08 / Ін-т зоології НАН України. – Київ, 2006. – 24 с.
20. Годлевська О. В. Сучасний стан популяцій троглофільних рукокрилих Поділля і Середнього Придністров'я / О.В. Годлевська, В.М. Тищенко, М.А. Гхазалі // Заповідна справа в Україні. – 2010. – Том 16. Вип. 2. – С. 53-64.

21. Гудина А.Н. Методы учета гнездящихся птиц: Картирование территорий / А.Н. Гудина. – Запорожье: Дикое Поле, 1999. – 242 с.
22. Гузий А.И. Методы учетов птиц в лесах / А.И. Гузий // Обліки птахів: підходи, методики, результати: (матеріали школи по уніфікації методів обліків птахів у заповідниках України, смт. Івано-Франкове, 26-28 квітня 1995 р.). – Львів-Київ, 1997. – С. 18-48.
23. Дедю, 1990 И.И. Экологический энциклопедический словарь / И.И. Дедю. – К.: Гл. ред. МСЗ, 1990. – 408с.
24. Дикий І.В. Борсук (*Meles meles* L. 1758) на заході України (морфологія, поширення, екологія, охорона) // Автореф. дис. к-та біол. наук: 03.00.08 / Ін-т зоології НАН України. – Київ, 2004. – 20 с.
25. Євтушевський М.Н. Плямистий олень в Україні та за її межами / М.П. Євтушевський. – Київ: ЕКО-інформ, 2009. – 192с.
26. Загороднюк І. Кажани в колекціях зоологічних музеїв України: фенологічний огляд даних / І. Загороднюк, Л. Годлевська // Міграційний статус кажанів в Україні: *Novitates Theriologicae*. – Київ. – 2001. – № 6. – С. 122-156 с.
27. Загороднюк І. Польовий визначник дрібних ссавців України // Праці теріол. школи. – Вип. 5. – Київ. – 2002. – 60 с.
28. Загороднюк І. Кажани України та суміжних країн: Праці теріол. школи / І. Загороднюк, Л. Годлевська, В. Тищенко, В. Петрушенко. – Київ. – 2002. – № 2. – 108с.
29. Загороднюк И.В. *Mus spicilegus* (Mammalia) в фауне Подолии и северная граница ареала этого вида в Восточной Европе / И.В. Загороднюк, В.И. Березовский // Зоол. журн. – 1994. – Том 73, Вып.6. – С. 110-119.
30. Загороднюк И.В. Изменчивость и таксономический статус степных форм мишей рода *Sylvaemus* / И.В. Загороднюк, Г.Г. Боескоров, А.Е. Зыков // Вестн. зоол. – 1997. – № 5-6. – С. 37-56.

31. Загороднюк І. Ссавці Поділля: таксономія та зміни складу фауни за останнє століття / І. Загороднюк, А. Пірхал // Наук. зап. Держ. природознавч. музею. – Львів. – 2013. – Вип. 29. – С. 189-202.
32. Зубаровський В.М. Хижі птахи / В.М. Зубаровський / Фауна України. – Т. V. – Вип. 2. – К.: «Наукова думка», 1977. – 332с.
33. Каминская Н.В. Хищные птицы Подолья / Н.В. Каминская // Изучение и охрана большого и малого подорликов в Северной Евразии: материалы V междунар. конф. по хищным птицам Северной Евразии (Иваново, 4-7 февраля 2008 г.). – С. 243-244.
34. Кириллов Ю.Н. Обогащение охотничье-промысловой фауны / Ю.Н. Кириллов // Охота на Украине. – Киев. – 1957. – 61-69.
35. Кістяківський О.Б. Фауна птахів району Каховського водоймища / О.Б. Кістяківський. – К., 1957. – С. 20-48.
36. Колякина Н.Н. Специфика городской орнитофауны / Н.Н. Колякина // Поволж. экол. вестн. – 2005. – № 11. – С. 275–279.
37. Корнеев А. П. История промысла диких зверей на Украине / А.П. Корнеев. – Киев: Изд-во Киев. гос. ун-та, 1953. – 37с.
38. Корнеев О.П. Мисливство – галузь народного господарства / О.П. Корнеев. – Київ: Урожай, 1964. – 148 с.
39. Куземко А.А. Еколого-ценотичні особливості дубових та грабово-дубових лісів НПП «Кармелюкове Поділля» / А.А. Куземко, О.Г. Яворська, Є.І. Ворона, М.М. Федорончук, Є.В. Воробйов, Л.В. Марківська, Н.П. Шпак // Екологічний контроль і моніторинг стану дубових лісів Поділля та особливості їх природного відновлення: мат-ли I Міжнар. наук.-практ. конф. (20-22 травня 2015 р., смт Чечельник). – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2015. – С. 118-128.
40. Куземко А.А. Ключові території національного рівня на території Вінницької області та їх значення для оптимізації мережі природно-заповідного фонду / А.А. Куземко, О.Г. Яворська, Є.І. Ворона, Г.А. Чорна,

- М.М. Федорончук, // Заповідна справа в Україні. – 2010. – Т. 16, вип. 1. – С. 88-93.
41. Кузнецова Д.В. Пространственная структура населения птиц техногенных ландшафтов Южного Прибайкалья / Д.В. Кузнецова, В.О. Саловаров // Сиб. экол. журнал. – 2006. – № 4. – С. 527–533.
 42. Лашкова О.І. Лісові миші *Sylvaemus* (Muridae) фауни України: поширення, морфометрична мінливість та ідентифікація: Автореф. дис...канд. біол. наук: 03.00.08 / Ін-т зоології НАН України. – Київ, 2003. – 22 с.
 43. Лысенко В.И. Гусеобразные / В.И. Лысенко / Фауна Украины. – Т. 5. Птицы. – Вып. 3. – Киев: Наукова думка, 1991. – 208с.
 44. Любущенко С.Ю. Колоніальні навколородні птахи Вінницької області та їх охорона / С.Ю. Любущенко // Тези доповідей VII Вінницької обласної краєзн. конф. – Вінниця, 1989. – С. 50-51.
 45. Любущенко С.Ю. Чайки и крачки в Винницкой области / С.Ю. Любущенко, В.Г. Табачишин // Матер. II конф. молодых орнитологов Украины. – Чернівці, 1996. – С. 108-112.
 46. Матвеев М.Д. Орнітофауна Східного Поділля / М.Д. Матвеев // Пріоритети орнітологічних досліджень: VIII конф. орнітологів заходу України., 10-13 квіт. 2003 р. – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 49-56.
 47. Матвійчук О.А. Історія вивчення птахів водно-болотних комплексів Верхнього і Середнього Побужжя / О.А. Матвійчук // Сучасні проблеми зоологічної науки: Всеукраїнська наукова конференція «Наукові читання, присвячені 170-річчю заснування кафедри зоології та 100-річчю з дня народження О.Б. Кістяківського», Київ-Канів, 16-18 вересня 2004 р. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – С. 112-113.
 48. Матвійчук О.А. Сучасний стан і проблеми охорони авіфауни Вінницької області / О.А. Матвійчук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження. Збірник наукових праць ВДПУ. – 2006. – Вип. 3. – С.90-91.

49. Матвійчук О.А. Видова структура орнітоценозів Верхнього і Середнього Побужжя в умовах антропогенної трансформації екосистем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.16 – екологія / О.А. Матвійчук – Одеса, 2011. – 21с.
50. Матвійчук О.А. Чисельність та поширення хижих птахів у Вінницькій області / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал // Новітні дослідження соколоподібних та сов: III Міжн. наук. конф. «Хижі птахи України», Кривий Ріг, 24-25 жовтня 2008р. – Кривий Ріг, 2008. – С. 235-240.
51. Матвійчук О.А. Орнітофауна Верхнього і Середнього Побужжя / О.А. Матвійчук, В.В. Серебряков. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – 280с.
52. Матвійчук О.А. Кадастр наземних тетрапод Вінницької області / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал, В.Ю. Ремінний; за заг. ред. В.Г. Кур'яти. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 436с.
53. Матвійчук О.А. Птахи Вінниччини / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал, А.В. Відуецький. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 328с.
54. Мельник В.И., Скоропляс И.А. Современное состояние *Carlina onopordifolia* Besser ex Szafer, Kulcz. & Pawl. в Украине // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. – 2014. – №9-10. – С. 21-24.
55. Мельник В.И., Скоропляс И.О., Ваколюк В.Д. *Carlina onopordifolia* (Asteraceae) на Східному Поділлі // Укр. ботан. журн. – 2014. – Т.71, №3. – С. 324-329.
56. Мельник В.И., Рак О.О., Неграш Ю.М. Нові місцезнаходження *Scorolia carniolica* (Solanaceae) на Східному Поділлі // Укр. ботан. журн. – 2014. – Т.71, №1. – С.56-59.
57. Мигулін О.О. Шкідні та корисні звірі України / О.О. Мигулін. – Харків: Рад. селянин, 1927. – 130с.
58. Мигулин А.А. Зоогеографическое районирование Украины на основании распространения млекопитающих / А.А. Мигулин // Україн. мислив. та рибалка. – 1929. – № 2-3. – С. 13-16.

59. Мигулін О.О. Звірі УРСР (матеріали до фауни) /О.О. Мигулін. – Харків: Вид-во АН УРСР, 1938. – 426 с.
60. Мигулін О.О. Матеріали до динаміки чисельності зайця-русака на території УРСР / О.О. Мигулін // Екологія та історія хребетних фауни України. – Київ: Наук. думка. – 1966. – С. 47-67.
61. Микитюк А.Ю. ІВА програма. Методические рекомендации по организации учета птиц / А.Ю. Микитюк. – К.: Украинское общество охраны птиц, 1997. – 31с.
62. Мишта А.В. Кариотипическая и макроморфологическая дифференциация землероек рода *Sorex* L., 1758 (*Insectivora*, *Soricidae*) фауны Украины: Автореф. дис...канд. биол. наук: 03.00.02 / Ин-т зоологии НАН Украины. – Киев, 1997. – 22 с.
63. Мінарченко В.М. Лікарські судинні рослини України (медичне та ресурсне значення) / В.М. Мінарченко. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – 324 с.
64. Мінарченко В.М. Атлас лікарських рослин України (хорологія, ресурси та охорона) / В.М. Мінарченко, І.А. Тимченко. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 172с.
65. Мудрак О.В. Поділля в структурі національної екологічної мережі // Заповідна справа в Україні. – 2009. – Т.15, Вип. 2. – С. 15-19.
66. Національний атлас України / Інститут географії НАН України, ТОВ «Інтелектуальні системи ГЕО», КПІ. – К. : Картографія, 2008. – 440 с.
67. Новиков Г.А. Полевые исследования экологии наземных позвоночных животных / Г.А. Новиков. – Л.: Советская наука, 1949. – 602 с.
68. Носаченко А.В. Орнитофауна окрестностей Погребища (Винницкая область) в 1918–1921 гг. / А.В. Носаченко // Авіфауна України. – 2008. – Вип. 4. – С. 6-49.
69. Очеретный Д.Г. Зимняя орнитофауна юга Винницкой области / Д.Г. Очеретный // Авіфауна України. – 1998. – Вип.1. – С.36-39.
70. Очеретный Д.Г. Материалы по фенологии миграций птиц в Тульчинском районе Винницкой области / Д.Г. Очеретный // Авіфауна України. – 1998. – Вип.1. – С. 74-82.

71. Офіційний вісник Президента України від 21.12.2009. – 2009р., № 37, С. 97, стаття 1269.
72. Павлов М.П. Акклиматизация охотничье-промысловых зверей и птиц в СССР / М.П. Павлов, И.Б. Корсакова, Н.П. Лавров. – Киров: Волго-Вятское книж. изд-во, 1973. – Ч. 1. – 536 с.
73. Павлов М.П. Акклиматизация охотничье-промысловых зверей и птиц в СССР / М.П. Павлов, И.Б. Корсакова, Н.П. Лавров. – Киров: Волго-Вятское книж. изд-во, 1974. – Ч. 2. – 460 с.
74. Павлов М.П. Акклиматизация охотничье-промысловых зверей и птиц в СССР / М.П. Павлов. – Киров: Волго-Вятское книж. изд-во, 1999. – Ч. 3. – 664 с.
75. Пашковський В.М. Дещо з орнітологічних досліджень на Тульчинщині // Природа Тульчинщини: (Тульчинщина: краєзнав. збірн.) / Пашковський В.М. – Тульчин, 1929. – С. 108-109.
76. Перспективная сеть заповедных объектов Украины / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка. – К.: Наукова думка, 1987. – 292 с.
77. Підоплічка І.Г. Аналізи погадок за 1925-1929 рр. / І.Г. Підоплічка // Матер. до порайонового вивчення дрібних звірів та птахів, що ними живляться. – Київ: Вид. Комісії прир.-геогр. краєзнавства, 1932. – Вип. 1. – 75 с.
78. Підоплічка І.Г. Підсумки дослідження погадок за 1924-1935 рр. / І.Г. Підоплічка // Зб. праць Зоол. музею. – 1937. – № 19. – С. 101-170.
79. Польовий Є.В. Еколого-територіальна диференціація рослинного покриву модельного полігону «Ромашково» в долині р. Савранки (Вінницька обл.) / Є.В. Польовий, Я.П. Дідух // Укр. ботан. журн. – 2014. – Т. 71, №6. – С.647-659.
80. Полушина Н.А. Экология, распространение и народно-хозяйственное значение семейства куньих западных областей УССР: Дисс... канд. биол. наук. – Львов, 1954. – 315 с.
81. Полушина Н.А. Екологія та практичне значення лисиці в західних областях України / Н.А. Полушина // Вісн. Львів. держ. ун-ту. Серія біол. – 1967. – Вип. 3. – С. 13-18.

82. Полушина Н.А. Ондатра на западе Украины / Н.А. Полушина // Влияние антропоген. трансформ. ландшафта на население наземн. позвоночных: Тез. докл. всесоюз. совещ. – Москва. – 1987. – Ч. 1. – С. 293-295.
83. Полушина Н. Состояние популяций рукокрылых Западного Подолья / Н.А. Полушина // Європейська ніч кажанів `98 в Україні: Праці теріол. школи. – Київ. – 1998. – № 1. – С. 105-116.
84. Портенко Л.А. Очерк фауны птиц Подольской губернии / Л.А. Портенко // Бюл. Моск. о-ва испыт. природы. Секция биологов. – 1928. – №XXXVII. – Ч. I. – С. 92-198.
85. Равкин Ю.С. К методике учета птиц лесных ландшафтов во внегнездовое время / Ю.С. Равкин, Б.П. Доброхотов // Организация и методы учета птиц и вредных грызунов. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – С. 130–136.
86. Рогачева Э.В. Методы учета численности мелких воробьиных птиц / Э.В. Рогачева // Организация и методы учета птиц и вредных грызунов. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – С. 117–129.
87. Рослый И.М. Геоморфология Украинской ССР / И.М. Рослый. – К.: Наукова думка, 1990. – 390с.
88. Селиверстов Н.М. Каталог оологической коллекции А.В. Носаченко / Селиверстов Н.М. – Черкассы: Издатель Чабаненко Ю., 2007. – 144с.
89. Селиверстов Н.М. Александр Васильевич Носаченко / Н.М. Носаченко, М.Н. Гаврилюк // Авіфауна України. – 2008. – Вип. 4. – С. 1-6.
90. Смогоржевський Л.О. Рибоїдні птахи України / Л.О. Смогоржевський. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1959. – 123с.
91. Сокур І.Т. Ссавці фауни України та їх господарське значення / І.Т. Сокур. – Київ: Рад. школа, 1960. – 211с.
92. Сокур І.Т. Історичні зміни та використання фауни ссавців України / І.Т. Сокур. – Київ: АН УРСР, 1961. – 84с.
93. Станкевич О.І. Вплив урбанізації на структурно-функціональні характеристики угруповань птахів (на прикладі м. Ужгорода): дис. ... кандидата біол. наук: 03.00.16 / Станкевич Оксана Ігорівна – Ужгород, 2002. – 210 с.

94. Страутман Е.И. Зоогеографическое районирование западных областей Украины на основании распространения наземных позвоночных животных / Е.И. Страутман, К.А. Татаринов // Матер. к совещ. по вопросам зоогеограф. суши: Тез. докл. – Львов. – 1957. – С. 134-138.
95. Сус Б.Б. Современные находки лесного кота *Felis silvestris* (Mammalia, Carnivora) в Винницкой области с/ Б.Б. Сус // Вестн. зоол. – 2012. – 46 (6). – 550.
96. Татаринов К.А. Звірі західних областей України (матеріали до вивчення фауни Української РСР) / К.А. Татаринов. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. – 188с.
97. Татаринов К.А. Фауна хребетних заходу України (екологія, значення, охорона) / К.А. Татаринов. – Львів: ЛДУ. – 1973. – 258с.
98. Татаринов К.А. Рукокрылые Подолии и Прикарпатья. Показатели их численности и пути охраны / К.А. Татаринов // Матер. 1-го Всесоюзн. совещ. по рукокрылым (Chiroptera). – Ленинград: Изд-во ЗИН АН СССР, 1974. – С. 58-60.
99. Тищенко В.М. Еколого-фауністична характеристика та лісівниче значення рукокрилих в умовах Західного Поділля: Автореф. дис...канд. біол. наук: 06.03.03 / НАУ України. – Київ, 2006. – 22 с.
100. Фесенко Г.В. Птахи фауни України: польовий визначник / Г.В. Фесенко, А.А. Бокотей. – К., 2002. – 416 с.
101. Фесенко Г.В. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України / Г.В. Фесенко, А.А. Бокотей. – Київ–Львів, 2007. – 111с.
102. Храневич В. Птахи Поділля. Огляд систематичний / Василь Храневич. – Вінниця, 1925. – 66 с.
103. Храневич В. Ссавці Поділля. Огляд систематичний / В. Храневич. – Вінниця: Віндерждрук ім. Леніна, 1925. – 31с.
104. Храневич В.П. Нарис фауни Поділля. Частина 1. – Ссавці та птахи / В.П. Храневич. – Вінниця, 1925. – 129с.
105. Червона книга України. Рослинний світ. – Київ: Глобалконсалтинг, 2009. – 912с.

106. Чован О.О. До орнітофауни національного природного парку «Кармелюкове Поділля» (Вінницька область) та прилеглих територій / О.О. Чован, В.О. Яненко // Екологічні науки. Науково-практичний журнал, 2014. – вип.6. – С.160-170.
107. Шарлемань М.В. Зоогеографія УРСР: Матеріали до вивчення географічного поширення наземних хребетних УРСР / М.В. Шарлемань. – К.: Вид-во АН УРСР, 1936. – 233 с.
108. Шевченко Л.С. Дикая лесная кошка, *Felis silvestris* Schreber, 1777 (Felidae, Carnivora, Mammalia), в Украине (распространение, структура популяции и новые находки) / Л.С. Шевченко, В.Н. Песков // Вісн. нац. наук.-природ. музею. – Київ. – 2008-2009. – № 6-7. – 135-157.
109. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Висотна диференціація рослинного покриву Поділля / Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Укр. бот. журн. – 1970. – т. 27, №4. – С. 523-525.
110. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Дубовые леса Подолии / Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Ботан. журн. АН СССР. – 1971. – №55. – С. 30-38.
111. Шквыря М.Г. Находки лесного кота, *Felis silvestris* (Carnivora, Felidae) в Винницкой области (Украина) / М.Г. Шквыря, А.В. Сагайдак., В.Н. Тищенко // Вестник зоологии. – 2009. – Том 43, № 1. – С. 68.
112. Штегман Б.К. Основы орнитогеографического деления Палеарктики / Штегман Б.К. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1938. – 157 с.
113. Щёголев В.И. Количественный учет птиц в лесной зоне / В.И. Щёголев // Методики исследования продуктивности и структуры видов птиц в пределах их ареалов. – Ч.1. – Вильнюс: Мокслас, 1977. – С. 95–102.
114. Щербак Н.Н. Зоогеографическое деление Украинской ССР / Н.Н. Щербак // Вестн. зоологии. – 1988. – № 3. – С. 22-31.
115. Belke G. Rys historyi naturalnej Kamienca Podolskiego / G. Belke. – Warszawa, 1859. – 114p.
116. Hertwig S.T., Schweizer M., Stepanow S., Jungnickel A., Böihle U.R., Fischer M.S. Regionally high rates of hybridization and Introgression in German wildcat

- populations (*Felis silvestris*, Carnivora, Felidae) // J. Zool. System. Evol. Res. – 2009. – 47 (3). – 283-297.
117. Jonsson L. Ptaki Europy i obszaru Sroziemnomorskiego / L. Jonsson – Warszawa: MUSA SA, 1998. – 560 p.
118. Kuzemko A.A., Becker T., Didukh Ya.P. et al. Dry grassland vegetation of Central Podolia (Ukraine) – a preliminary overview of its syntaxonomy, ecology and biodiversity // Tuexenia. – 2014. – Vol. 34. – P. 391-430.
119. Lecis R., Pierpaolli M., Biró Z.S., Szemethy L., Ragni B., Vercillo F., Randi E. Bayesian analyses of admixture in wild and domestic cats (*Felis silvestris*) using lined microsatellite loci // Molecular Ecology. – 2006. – 15. – 119-131.
120. Oliveira R., Godinho R., Randi E., Ferrand N., Alves P.C. Molecular analyses of hybridisation between wild and domestic cats (*Felis silvestris*) in Portugal: implications for conservation // Conserv. Genet. – 2007. – [DOI 10.1007/s.10592-007-9797-z].
121. Svensson L. The most complete field guide to the birds of Britain and Europe / L. Svensson, K. Mullarney, D. Zetterstrom, P.J. Grant. – Trento: Harper Collins Publishers, 1999. – 386p.
122. Zagrodniuk I.V. Taxonomy, biogeography and abundance of the horseshoe bats in Eastern Europe // Acta Zoologica Cracoviensia. – 1999. – Vol. 42 (3). – P. 407-421.